

NA RUB SKVADRIJEVE POEME

Kad pročitamo Skvadrijevu poemu *Mačus i Čavalica*¹⁾, tad osjetimo, da u toj romantičnoj pripovijesti, napisanoj u zvučnim sestinama, ima uz izvornost same fakture i nešto drugo, a to je lirski kvalitet svježine, koji je pjesnik u zamisli svoje metamorfoze ostvario izrazivši naročito nostalgično raspoloženje, da bi zaboravio užase potresa, koji je zadesio Dubrovnik 1667²⁾). Zanosna patetičnost ove zanimljive, a ovidijevski intonirane preobrazbe, izaziva nas da s lakoćom uronimo u vedro doba Skvadrijeva djetinjstva. U tom smislu njegova je poema puna iskrenog optimizma i prave, nadahnute poezije.

Iako je pjesnik bio pod utjecajem talijanskog pjesnika Antonija Ongara, kako to uvjerljivo tumači P. Kolendić u spomenutoj studiji, ipak je on izbjegao arkadsku fiktivnost svojih suvremenika i svoju izvornu bukoličku vedrinu unio u tadašnju vrstu takve poezije, dodavši joj svoje lično obilježje, a da nije upao u manirizam.

Njegovo je djelo potvrda za Skokovu³⁾ tvrdnju, da je „prije svega, već po imenima, pastoralni elemenat u Dubrovniku imao da upućuje na nešto realno, nije imao da bude čista fikcija kao u Italiji. Mjesto fiktivnih pastira arkadskih sa svojim bukoličkim imenima Dubrovčani uvađaju često puta u ovaj literarni genre neke vrste „couleur locale“, pastire i seljake iz dubrovačke okolice s njihovim karakterističnim slovenskim imenima“. Uz to se mišljenje može dodati ono što kaže Kolendić, da je „Ongaro, otvoreno imitujući Tassova „Amintu“, u svom Alčeju prvi zamienio dotadašnje lakajske pastire isto tako idealizovanim ribarima te dao na taj način jedan novi ogranak pastorale, „ribarsku pastoralu“, ako je tako dozvoljeno reći“⁴⁾). Skvadri je doista stvorio originalno djelo nadahnut Ovidijem, Ongarom i upotrebivši sve one elemente, o kojima su pisali Kolendić i Skok.

1) Vlaho Skvadrović, *Mačus i Čavalica* u knjizi *Dubrovačke poeme*, Novo pokolenje, Beograd 1953 u izboru i redakciji D-ra Dragoljuba Pavlovića, str. 147—180.

2) P. Kolendić, *Mačus i Čavalica*, Prilozi za knj., j, ist. i folklor, Beograd 1926, str. 199.

3) P. Skok, *Imena pastira u Dubrovačkoj pastorali*, Prilozi za knj., j, ist. i folklor, Beograd 1922, str. 143.

4) Kolendić, c. s., str. 201.

Ipak svaki onaj, koji čita i proučava naše starije pisce, osobito dubrovačke, taj prečesto susreće raznolike varijacije i varijante već poznatih poetskih motiva i slika⁵⁾. Uz to se imaginativne kontaminacije same od sebe nameću, a s tim i pitanje izvornih estetskih ostvarenja, naročito lirskih. S druge strane, ukoliko ta ostvarenja nisu izvorna, pitamo, koliko je pjesnik stvorio same prave poezije s obzirom na poetsku izražajnu snagu svoga vlastitog jezika.

Ne smijemo zaboraviti činjenicu, da pravi pjesnik ne stvara lako, te da i najnezatniji napredak u spomenutom pogledu otkriva poeziju, ukoliko je ta barem neko osvježenje ljudskoga. Zanimljivo bi bilo proučiti razne preobrazbe parafraza pojedinih stihova na pr. Ovidija, kad neki naš stariji pjesnik od jednog ciglog stiha napiše oveću elegiju. Znamo, da su neki pjesnici bili toliko pod utjecajem lektire, da su poetske ukrase grčkih i rimskih pjesnika, osobito t. z. *ἀδύνατα* dijelom doslovno preuzimali u svoje tekstove, ili ih čak proširivali, te stvarali posebnu vrstu retoričke lirike, koja ima samo opće kulturno književno značenje. Tim stvaralačkim putem nije koračao naš Skvadri.

Temeljna je Skvadrijeva zamisao u poemi *Mačus i Čavalica* bila, da nam dočara buđenje ljubavi u srcima dvaju nevinih bića, koje okružuje ljepota dubrovačkog pejzaža. Skvadri je čitao Ongara, jer je prije, negoli je napisao svoje djelo, mogao iskoristiti 14 edicija Ongarove pastorale *Alceo*⁶⁾.

Ali, nesumnjivo je, da je pored Ongara čitao antičke pisce, naročito Katula. Uskoro ćemo se uvjeriti, da je Skvadri kao pjesnik osjetio granice, do kojih pjesnik može ići, da bi se poslužio tuđim lirskim slikama, da bi ih na svoj vlastiti izvorni stvaralački način obojio novom svježinom i uvjerljivim lirskim tonalitetom. U toj receptivnosti i estetskom kontaminiranju Skvadri se nije izgubio u bujici riječi, kao što se to dogodilo mnogim našim starijim imitatorima antičkih lirika.

Skvadri je na svom stvaralačkom putu, da bi potpuno ostvario svoju samostalnu zamisao, sigurno prošao kroz više faza, dok konačno nije u sadržajnom i izražajnom pogledu postigao ono, što je kao stvaralac u svojoj mašti zamislio. Baš zato nije pošao nestvaralačkim putem manirizma i neuvjerljive lirске doživljenosti.

Već nas sama Skvadrijeva poema, u kojoj čitamo uvjerljivi psihološki razvoj postanka ljubavi u srcima mladih stvorenja, uz svoja vanjska umjetnička obilježja, upućuje na one antičke pjesnike, koji su takva lirska duševna stanja izrazili.

⁵⁾ I. Kasumović, *Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika na dubrovačku lirsku poeziju*, Rad Jug. a. z. i umj., 199 (s. 159, 228 i 231); 201; 203; s. 234 i sl.; 205, s. 114 (za Katula).

⁶⁾ Kolendić, *cit.* s. str. 201.

Među njima je na prvom mjestu Sapfa⁷⁾. Ali, u slučaju Skvadrija za nas je vjerovatnije, da je našem pjesniku najviše poslužio sam Katul sa svojim prijevodom Sappine pjesme⁸⁾.

I prije Skvadrija neki su pjesnici, nadahnuti Sappinom pjesmom stvorili svoje vlastite lirske izraze, možda uvjerljivije, jer su poznavali original, kao Teokrit i Racine⁹⁾, a možda je ta ista pjesma uvelike pomogla i Vergiliju u njegovu reljefnom crtanju Didonine ljubavi ili Apoloniju Rodskom, kad opisuje ljubavne jade svoje Medeje. Zaista nije zaništa pisac eseja o *Uzvišenom* onako zanosno protumačio Sappinu pjesmu prenijevši je iz nekog izdanja Sappinih pjesama svoga vremena¹⁰⁾. Svi su pozniji pjesnici kasnije varirali originalni Sappin izraz i svaki je dodavao svoje elemente sažimljući ih u psihološkom crtanju postanka ljubavi, ponukan Sappom za svoju sliku uspomena.

Katul je doista svojim prijevodom spomenute Sappine pjesme izrazio svu lirsku atmosferu, koja se nalazi u Sappinoj pjesmi. Iza zastora tih riječi Skvadri je u Katulovu prijevodu točno naslutio Sappino lirsko očitovanje buđenja ljubavi. Tad je, zamislivši svoju originalnu metamorfozu, protkao poemu izvornim kontaminacijama, što ih je svakako mogao nadahnuti jedino Katulov prijevod.

Ako se zaista može reći, da se povijest poezije sastoji u genetičkom ispitivanju stvaralačkog akta i „*živom slikanju drame njihovih stvaralaca*“¹¹⁾, onda je Skvadrijeva poema zaista zbog svoje pjesničke ljepote jedno od djela, koje nam u tom pogledu može mnogo toga reći. Citati iz Katulova prijevoda i paralelna mjesta iz Skvadrijeve poeme, najbolje će nas uvjeriti u pjesnikovu samostalnost.

U Katulovu prijevodu Sappine pjesme¹²⁾ čitamo u drugoj i trećoj strofi:

... *misero quod omnis*
Eripit sensus mihi; nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est super mi
Vocis in ore,

7) *Anth. lyr. G.*, ed. Diehl, vol. I (1925), pj. 2: *Φαίναται μοι κήρυος* i komentar uz tu pjesmu (str. 323). Usp. još Th. Birt, *Frauen der Antike*, Leipzig 1932, str. 101—103, R. Cantarella, *Poeti Bizantini* (I—II), s. 254 i Passow, *Car. am.* 528—646 te I — 1157 *Disticha amatoria*.

8) Catulle, *Poésies*, texte établi et traduit par G. Lafaye, II. izd. Paris 1932, Les Belles Lettres, pj. 51., str. 33.

9) *Theokrits Idyllen*, ed. H. Fritzsche, Leipzig 1869, Id. II, st. 106 i sl. i E. Bignone, *Teocrito*, studio critico, Bari 1934, str. 164 i sl.; Racine, *Phedre*, I. čin, prizor 3. Usp. A. Pavić, *Grkinje Safo i Erinu*, Vienac 1869, s. 443.

10) *Anonymi de sublimitate* (Περὶ ὑψηλότητος), izd. A. Rostagni, Milano 1947, gl. X.

11) B. Croce, *Poesia e non poesia*, Bari 1928, str. 119.

12) v. cit. izd. Katulovih pjesama.

*Lingua sed torpet, tenuis sub artus
Flamma demanat, sonitu suopte
Tintinant aures, gemina teguntur
Lumina nocte.*

Skvadri, kad počinje opisivati buđenje ljubavi u srcima Mačusa i Cavalice od stiha 223. pa dalje, odmah u početku ističe svemoćnu snagu ljubavi:

*Ali ljubav, ka kraljuje
slijepom moći i očima,
žudeć slobod da tuguje,
ište kô bi među njima
plam ljuveni utrunila
da ih smete svoja sila.*

Moramo obratiti pozornost na početne stihove i podvući riječ *smete*, koja se i poslije u poemi u sličnom smislu javlja. Skvadri nadalje sve razvija u jednom proljetnom crescendo, naročito od stiha 295—300, da bismo susreli paralelnost i pjesničku nijansiranost spomenutog Katulova prijevoda Saffine pjesme i Skvadrijevih sestina, koje opisuju drugi stadij ljubavi (st. 301—306):

*Sada leti plam k obrazu,
sada blijedi, čezne, vene
sada studen k'o pri mrazu,
sad veseljem opet zene;
kad pogleda Cavalicu,
tad se trese, blijedi u licu.*

Skvadri završava svoj crescendo rađanja ljubavi, koja sada pustoši u Mačusovu srcu, te se odvajava potpuno od Katulova teksta, da bi u mnogim slijedećim stihovima opisao Mačusovu anagnorizu same ljubavi (usp. stih.: 403—408; 445—450; 475—480; 493—498; 499—522; 541—552).

Skvadri nije mogao u svom psihološkom razvijanju erotskog klimaksa napustiti Cavalicu, jer se i u njoj budi ljubav poslije scene; koju je pjesnik umetnuo i inscenirao prema ukusu tadašnjih pjesnika pastoralâ, a naročito, kad se Mačus pokušao utopiti u moru, da bi zaboravio jade ljubavi, koja uništava njegovo srce. Poslije tih peripetija Skvadri se opet vraća Katulu, ali ga ne parafrazira, već uzima one bitne Saffine elemente, koje mu je Katul svojim prijevodom otkrio, kad pjeva:

*Žalosna sam, vesela sam,
sad u ognju, sad u ledu,
mrtva li sam, živa li sam?
u tamnosti, u pogledu
srce mi se, jaoh, smelo,
sada tužno, sad veselo!*

Ovi posljednji stihovi vrlo uvjerljivo tumače, koliko je Skvadri svojom stvaralačkom snagom umio dati nove naglaske poznatim Saffinim stihovima, iako se u psihološkom opisivanju buđenja iznenadne ljubavi u dušama Mačusa i Čavalice poslužio sličnim sredstvima.

Ta je izražajna sličnost bila uvjetovana, što je i prirodno, onom pojavom trajnog buđenja i obnavljanja ljubavi u ljudskom srcu. Katul je s druge strane znao samostalno rekreirati utjecaje izražajnih mogućnosti Saffine erotske lirike i stvoriti novu skalu jednostavnih, ali dubokih lirskih potresa, a da pritom nije ništa umanjio vlastitu izvornost. Tako je i Skvadri, kao jedan od rijetkih naših starijih pisaca, stvaralački *posrednim putem* prenio Saffina dostignuća posluživši se Katulovim prijevodom. Nadahnut Katulovim riječima, dodao im je neke nove elemente, koji nam svjedoče, da je na dramskom putu svoga stvaralaštva, uz izvornu zamisao samog djela, samostalno prenio iz Katulova prijevoda ono, što mu je lirski kao pravom pjesniku najviše odgovaralo za izvoran izraz.

Prema tome, Katul je Skvadriju bio samo lirski posrednik. Postupio je onako, kad je sačinio svoju poemu u zamahu svoje mašte, kako su neposredno Saffinu pjesmu pored Katula doživjeli i stvaralački kontaminirali i prije neki drugi pjesnici. Može se reći, da je Skvadri uz Racinea stvaralački najpotpunije dopunio Saffine lirske izražajne elemente i umjetnički ih uklopio u svoje djelo, puno nasmijane i sunčane vedrine¹³.)

Zagreb.

T. Smerdel.

RÉSUMÉ

T. Smerdel: EN MARGE D'UN POÈME DU SKVADRI

L'auteur de l'article présent voudrait attirer l'attention sur le poème intitulé *Mačus et Cavalica* du poète ragusain Vlaho Skvadri (1643—1691), qu'il a écrit dans le style des métamorphoses ovidiennes d'une manière tout à fait originale. Le sujet en est l'amour de deux jeunes amants sur une île isolée. En procédant par un climax psychologique dans la description du réveil de l'amour dans les cœurs de Mačus et Cavalica, l'auteur de cette poésie profita d'une manière évidente de la poésie de Sappho (C. 2: Φαίvera . . .), et vraisemblablement dans la traduction de Catulle (C. 51). C'est ce qui vient d'être démontré par l'auteur par des citations parallèles de toutes les poésies. En tant qu'un bon poète, Skvadri évitait dans sa poésie la paraphrase imitatrice dont se servirent la majorité des auteurs dalmates. Aussi bien que Racine (*Phèdre*, I, 3) lui aussi savait donner une couleur originale aux éléments poétiques de Sappho et de Catulle dans la description de la naissance de l'amour des ses amants.

¹³) Zato se ne bi moglo prihvatiti mišljenje A. Croiset-a, koji u *Histoire de la littérature grecque*, t. II, str. 246 tvrdi, kad analizira spomenutu Saffinu pjesmu: „Du premier coup, la limite du pathétique est atteinte: on pourra varier les détails, on ne dira jamais ni mieux ni plus fortement.“